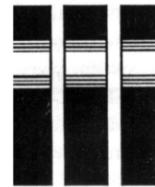

Vasváry Collection Newsletter

„Vixi, non inutilis”

Fejős Zoltán

Ami látható és ami nem – egy amerikai magyar fénykép mikrotörténete

Kiindulópontunk egy fénykép, amely egy kisgyermek temetésének alkalmával készült a 20. század első évtizedében Bridgeporton az Egyesült Államokban. A felvétel másolatát 1993 nyarán a halottaskocsi bakján ülő temetésrendező dédunokája ajánlotta föl a bridgeporti magyarok – megírásra váró – története számára. Frank D. Polke testvérével és fiával vitte tovább az 1890-ben alapított céget. Sokat nem tudott a kép háttéréről. Az eredetit bekeretezve őrizte meg a család mint az intézet egyik híres temetésének dokumentumát. A kiskorában meghalt „Renchy gyerek” temetésekor készült – mondta, de mást nem tudott felidézni.¹

1. kép: Gyermektemetés. Ismeretlen fényképész felvétele, Bridgeport, 1908. Reprodukció

¹ Kutatásomat Bridgeporton és a vele szomszédos Fairfielden, kisebb mértékben a közeli South Norwalkon 1993-ban egy három hónapos Fulbright-ösztöndíj támogatásával folytattam. Vö. Fejős Zoltán: Magyarok South Norwalkon. Adatok az abaújiak kivándorlásához. In: *Olvasó. Tanulmányok a 60 éves Barna Gábor tiszteletére*. Szerk.: Mód László, Simon András. Szeged, Gerhardus, 2010. pp. 475–491.

Bridgeport, ez a Connecticut államban, az Atlanti óceán partján elterülő iparváros az Egyesült Államokba vándorolt magyarok egyik legkorábbi megtelepedési centruma volt, ahol évtizedeken keresztül népes magyar közösség létezett. A város méretéhez képest arányszámuk számottevő volt, különösen a növekvő város nyugati csücskének számító West Enden, ahol a bevándorolt eredetű munkásnép zömét a magyarok tették ki. A magyar negyed közvetlenül a tenger mellett jött létre és már 1901-ben azt írták róla, hogy „egyike a legnagyobb amerikai magyar kolóniáknak. Magyarok laknak a város keleti és északi részén is, sőt itt-ott szétszórta magában a belvárosban, de tulajdonképpen kolónia a város nyugati részén van. Ez a bridgeporti magyarság szíve, a hol hat-hét utcán” tisztán magyarok laknak.² Egy másik, nagyjából ugyanekkori ismertető ennél jobban hangsúlyozta a térbeli szétagoltságot: „Az idegen származású lakosság között már csaknem az első helyen állanak [a magyarok], a mennyiben a németek létszámát már meghaladják, a tótokat, cseheket, lengyeleket és egyéb európai nemzetiségűeket pedig számszerűleg már felülhaladták, csak az a kár, hogy nem egy tömegben laknak, hanem három külön telepen élnek, a minek az oka az, hogy a város különböző részein fekvő gyárakban lévén alkalmazásban, ezen gyárak közelében telepedtek le és így itt tulajdonképpen három magyar kolóniáról lehet szó. Ezek közül a legtekintélyesebb az, melynek közepén az új magyar katolikus templom áll.”³

Az alapok az 1880-as évek legelejére nyúlnak vissza, az első magyarok New York közelsége folytán munkát keresve vetődtek ide, ám pár éven belül már tömegével rajzottak a vidékre. Serkentőleg hatott, hogy Bridgeport csupán mintegy 60 mérföldre északra fekszik a bevándorlók kapujától, Ellis Islandtól, ahol a gomba módra szaporodó ipartelepek, gyárak és kisebb-nagyobb üzemek bőséggel – noha olykor váratlan recessziók mellett – kínáltak munkát az Európából érkező munkavállalóknak. Egyúttal az anyagilag tehetősebbé váló vándormunkások viszonylag könnyen megtalálhatták a módját annak, hogy farm-, telek- és házvásárlási lehetőségek révén tartósan megvessék a lábukat a város olcsóbb részein és környékén. Húsz év alatt a magyarok száma közel ötezerre szaporodott, a West End-i magyar negyedben a századfordulón már három templom – a református, a római katolikus és a görög katolikus – jelezte a magyarok megerősödését, utalva egyben tagoltságukra is. Ekkor legtöbbször egy vasöntő gyárban dolgoztak (a Malleable Iron Co.-ban), a nők pedig szövőgyárban, de szórványosan a város majdnem minden gyártelepén megtalálhatóak voltak. Az 1901-ben kelt összegzés szerint kereskedéssel körülbelül ötvenen foglalkoztak. „Össze-vissza van 24 magyar üzlet. Ebből 9 korcsma, 8 mészáros üzlet és 7 vegyeskereskedés.” Egy magyarnak, „Lomniczer Károlynak van egy kisebbszerű bőrkikészítő gyára. Mezőgazdasággal többen foglalkoznak s ezek közül tíznek van saját farmja. Saját háza van

² A bridgeporti magyar kolónia. In: *Az amerikai magyarság múltja, jelene és jövője*. A Szabadság tíz éves jubileumára szerkeszti és kiadja Kohányi Tihamér. Cleveland, Szabadság 1901. p. 20.

³ Magyar telepek, Bridgeport. *Magyarok Vasárnapja*, 1902. április 24., pp. 1–2.

32 magyarnak, ötvennél többnek pedig üres házhelye van.” A magyar negyed legnagyobb épülete a Göncről elszármazott Cziglár (Ciglar) József gyűlésterme volt, ahol az egyletek gyűléseztek, s ahol az ünnepeket, színelőadásokat, multságokat tartották. Kalassay Sándor 1896-tól közel hét évig volt a református egyház lelkesze. „Szerettem Bridgeportot...” – emlékezett vissza erre az időre. „Esténként kiültem a templom grádicsára. Munkából jöttek, munkába mentek az emberek. Az asszonyok a kereskedéseket keresték fel; s volt alkalmam mindenkivel beszédbe ereszkedni, minden bajt, minden örömet első kézből megtudni.”⁴

A már-már idilli képhez számos megjegyzés fűzhető, amely bőséggel megmutatná a bonyodalmakat, az életviszonyok, a munkavállalás és a közösségalakulás nehézségeit s konfliktusait. Az első évtizedeket leginkább az határozta meg, hogy a város külső részein szinte a semmiből kellett élhető körülményeket teremteni. „A jelenlegi magyar negyed – olvasható az idézett 1901-es leírásban – csak néhány évvel ezelőtt még erdőterület volt. Tenyérnyi darabja megvan még ma is. Kis erdő-nek hívják a magyarok. Mellette van pedig a végtelen tenger, a melynek egyes nyúlványai belefutnak a magyar negyedbe, óriási polyp karjaihoz hasonlatosan. Dagály idején megtelnek tengervízzel s ott csillog az Óceán egy darabja a magyar házak között. Apály idején azonban teljesen visszahúzódik a víz, s ott marad üresen lapos kavicsával a tengerfenék.” Az első telepeseknek erős küzdelmet jelentett az iszapos talajú, mocsaras, szűnyogokkal teli terület lakhatóvá tétele. A párás, forró nyarak, az egészségtelen klíma mellett meg kellett küzdeniük a már ott lakók s a környék rosszindulatával, akik ellenségesen fogadták, gúnyolták a magyarokat, akiknek beszédét sem értették. Negyedszázad erőfeszítései nyomán javult a helyzet, a magyarok munkájukkal megbecsülést vívtak ki maguknak, és a városszéli mocsaras West End a század első évtizedének végére szép, fásított parkvidékké fejlődött. „Az úttörőké az érdem, hogy ezt a kedves városrészt megalapították” – írta ekkor a plébános a katolikus egyházközség tizenöt éves emlékkönyvében a kezdeti időszak nehézségeinek ismertetésekor.⁵

A Szent István katolikus hitközség plébánosa, Csernitzky István 1915-ben úgy vélte, hogy Bridgeport az Egyesült Államok legmagyarabb települése, mert itt minden tizedik városlakó tisztán magyar. Számukat az 1910-es népszámlálási adatokat figyelembe véve 13 ezerre becsülte. Noha ennél Clevelandben, New Yorkban, Chicagóban sokkal többen voltak, arányuk ezekben a nagyvárosokban mégsem érte el a bridgeportiak szintjét. Így az 560 ezer lakosú Clevelandben élő 40 ezer magyar nyolc százalék körüli arányt tesz ki, lakóinak csak minden tizennegyedik volt

⁴ Emlékkönyv a „bridgeporti, Conn. első magyar református egyház” huszonöt éves fennállása alkalmából. Az egyháztanács megbízásából kiadta Ludmán Sándor. Bridgeport, 1919. p. 7. Az egyháztörténetet és Kalassay Sándor visszaemlékezését átvette 9 képpel az *Amerikai Magyar Reformátusok Lapja*, 1919. november 8-i, 45. száma.

⁵ Emlékkönyv: *Emléklapok a Szent István királyról nevezett bridgeporti, Conn. róm. kath. egyházközség fennállásának 15 éves és plébániatemploma alapkövetésének 10 éves jubileuma alkalmából*. Összeáll. Neurihrer Ödön. Bridgeport, Conn., Az egyházközség kiadása, 1909. 99. 5–7. Saját kivonatos átírásában idéz belőle Török István: *Katolikus magyarok Észak-Amerikában*. Youngstown, Katolikus Magyarok Vasárnapja, 1978. pp. 84–85.

magyar.⁶ Ez az időszak a West End „fénykora”, amely nagyjából még két-három évtizedig tartott, miközben a kirajzás, a bevándorlónegyed elhagyása is beindult. A Bridgeporttal nyugat felé határos Fairfield egyes részein néhányan már 1906-ban vásároltak maguknak telket, megvetve ezzel újabb magyar szigetek alapjait, amit a bridgeportiak egyre nagyobb mérvű helyváltoztatása követett.⁷ A területi mobilitás társadalmi emelkedést is jelentett, a gyárak mellől elköltöző munkásnép magasabb életnívót mondhatott magáénak. A kezdeti nehézségek emléke nem felejtődött el, legyőzésük a helyi öntudatnak lényeges elemévé vált. A Káldor Kálmán-féle *Magyar-Amerika írásban és képen* című összeállítás fél évszázad eredményeit abban foglalta össze, hogy a „falú végén”, a gyárak közelében lábukat megvető magyarok „a tengert visszaszorították, [...] az árteret feltöltötték, [...] virágzó negyedet teremtettek ott, ahol kezdetben csak bűzös mocsarak voltak. És mikor elérték azt a pontot, ahol már a tenger maradt az úr, akkor oldalirányba kezdtek terjeszkedni a magyarok. Kiepítették a Black Rock negyedet, a Villa Parkot és összekötötték Bridgeportot Fairfielddel úgy, hogy a két város ma már lényegileg egy, csak közigazgatásilag van külön adminisztrációja.”⁸ Ez így erős túlzás, hiszen a két város egybeépülése közel sem csak nekik volt köszönhető, de az idézet a tér- és társadalmi mobilitás lényegét jól visszaadja.

A fénykép, amelynek centrumában egy négylovas halottszállító hintó áll, ritka dokumentuma a már fejlődőben lévő West End atmoszférájának és életkörülményeinek. Ez már nem a kezdeti időszak, a felvétel 1908-ból származik. Az első két évtizedről nem maradtak fent olyan képek, amelyek megmutatnák a városszéli vadság viszonyait, a mocsaras utcákon kibontakozó új élet kereteit és színtereit. Ami van és ma hozzáférhető az első világháború előtti korszakból, az valamennyi stúdiófotográfia – köztük pár szabadtéri felvétel⁹ –, továbbá a korai egyházi és egyleti jubileumi kiadványok és a sajtó szórványos képanyaga. Ez nem túl bőséges, és a képek tárgya szerint sem elég változatos korpusz.¹⁰ A képek a bevándoroltak első alkotásait

⁶ Father Chernitzky, Leader of Hungarian People Here, Pleads for More General Education. *Bridgeport Evening Farmer*, Sept. 1, 1915, p. 5. – Az eredetileg magyarul, *Mi lesz belőlünk* címmel megjelent cikket a helyi magyar hetilapból, a *Bridgeportból* vették át. A lapnak 1915-ből csak néhány száma maradt fenn, ez nem.

⁷ Havadtoy, Magdalene: *Down in Villa Park. Hungarians in Fairfield*. Drawings by Jean Burke. West Hartford, CT: News Press, Inc., 1976.; Farnham, Thomas J.: *Fairfield: The Biography of a Community, 1639–1989*. West Kennebunk, Me.: Published for the Fairfield Historical Society by Phoenix Pub., 1988. p. 246.

⁸ *Magyar-Amerika írásban és képen II.* Szerkesztette Káldor Kálmán. St. Louis, Hungarian Publishing Co., [1939]. p. 51.

⁹ Fejős Zoltán: *Amerikai magyar műtermi fényképészek az 1880-as évektől a második világháborúig*. Budapest, Néprajzi Múzeum, 2020. (KépTár, 5.) pp. 117–120.

¹⁰ *Emlékkönyv: Emléklapok a Szent István királyról nevezett ...*, id. mű; *Rákóczi Magyar Betegsegélyző 25 éves jubileuma 1888–1913*. Bridgeport, 1913.; *Emlékkönyv a „bridgeporti, Conn. első magyar református egyház” huszonöt éves fennállása alkalmából*, id. mű. Az első helyi lap, a *Bridgeporti Ujság* számai nem maradtak fenn (ez 1907-ben beolvadt *A Bevándorlóba*). Az 1915-ben indult *Bridgeport* első két évfolyamából alig másfél tucat szám ismert, teljesebb sorozatok 1920-tól férhetők hozzá az OSZK Hírlaptárában. A két országos terjesztésű heti-, majd napilap, a *Szabadság* és az *Amerikai Magyar Népszava* rendszeresen közölt híreket, beszámolókat Bridgeportról és környékéről, képeket azonban csak elvétve. Az utóbbi megindulásakor egy ideig mint a Bridgeporti Betegsegélyző Egyletek Szövetkezetének hivatalos lapja jelent meg.

mutatják: a templomot, az egyesületi székházat, esetleg egy-egy jobb módra vergődött kereskedő, üzlettulajdonos mutatós – lehetőleg emeletes – üzletét, lakóépületét. Vannak még az egyleti, közösségi vezetők, papok, helyi „hírességek”, üzletemberek, kereskedők – olykor hirdetésekhez csatolt – portréi, valamint az alkalmi, javarészt szintén az egyleti és egyházi élettel kapcsolatos csoportképek. A többnyire merev portrék, a sablonos ünnepi csoportképek funkciója az azonosítás, emiatt nem sokat fednek föl a bevándorlólét valóságából, nem is beszélve a megtelepedés civilizációvégi állapotairól. A képek láthatóvá teszik a történetek, az egyes rövidhírek szereplőit, azonban nem adják vissza azt, amit az esetleges hozzájuk fűzött magyarázatok közölnek, aminek egy-egy portré az azonosításául szolgál. A helyi lap 1916-ban például „Magyar leány sikere” címmel közölt egy kis cikket és egy portrét annak apropóján, hogy Szabó Mariskát „a Warner Bros. Company fűzőgyárban forladyvé, munkavezetővé léptették elő a magyar osztályban”. Emellett egy terjedelmesebb beszámoló is megjelent a gyárról, ahol – „a világ legnagyobb fűzőgyárában” a 3300 munkásnő közül 800-ra volt tehető a magyarok száma. Az Abaúj megyei Újfaluban született Szabó Mariska tizenegy éve érkezett Bridgeportra. „Munkatársnői tisztelete és az ő agitációs képessége a

2. kép: Szabó Mariska portréja.
Bridgeport, 1916. január 29.

bridgeporti magyar fűzőkészítő nők uniójának elnökévé tette, s mint ilyen, nagy munkát fejtett ki a munkásnők szervezése és helyzetének javítása érdekében.”¹¹

Az arckép nem erről „szól”, ám megerősíti a tényt, hogy mi történt, illetve a közlés révén nyilvános elismeréssel ruházza föl az átlagból tetteivel kiemelkedő személyt. A nyilvánosságban a portrék, a csoportképek a *kik vagyunk* megfogalmazását szolgálják, legyenek bármilyen sablonosak, igénytelenek is azok. A *hogyan élünk*, min megyünk keresztül s a mindennapi életről viszont csak nagyon közvetve, áttételesen nyújtanak információkat.

Az itt példának állított, ritkaságszámba menő fénykép egy meghatározott, a magyar negyedben nagy visszhangot keltett eseményről tudósít, és egyúttal bizonyos állapotrajzot is kínál mai nézőjének. Nem tudni, hogy ki volt a fotográfus. Elvileg lehetett a

magyarok fényképésze, Kovács József, akinek a negyedben, a Pine streeten lévő műterméről 1905-től kezdve vannak adatok. Bizonyíthatná ezt a fényképet hordozó kartonon lévő cégjelzése, de

¹¹ Magyar leány sikere. Bridgeport, 1916. január 29.; W. K.: Látogatás a Warner-gyárban. Uo.

ebben az esetben ezt nem volt mód megtekinteni.¹² Kérdés azonban, hogy volt-e már ekkor olyan felszerelése, amely egy ilyen kültéri felvétel elkészítéséhez kellett. Mint szó volt róla, az eredeti fényképnagyítást őrző tulajdonos úgy tudta, hogy a kép a Renchi (Renchy) család gyermekének temetésekor készült, annak egy mozzanatát ábrázolja. A felvétel korabeli megjelenéséről nincs információ. A képet mint történeti forrást közölte Magdalene Havadtöy 1976-ban a fairfieldi magyarokról finom tollal írt történeti szociográfiájában. Itt „John Renchy újszülött kislánya” halálának dokumentumaként szerepel.¹³ A bizonytalanságot, hogy kinek a temetéséről van szó eloszlatja egy fennmaradt hírlapi beszámoló, amely pontos adatokkal szolgál és fontos részleteket közöl a szertartás lefolyásáról. „Az Istennek angyal kellett” című híradás így kezdődik:¹⁴ „Súlyos csapás érte a Bridgeporton az előnyösen ismert Renchi János vendéglőst és nejét, született Breuer Erzsébetet. József nevű négy és fél éves fiacskájuk f. hó 8-án agyhártyagyulladásban elhalt.” Tehát nem csecsemőről, nem kislányról, hanem egy kisgyermek, egy fiúcska haláláról van szó. A leírás szerint az elhunytat április 10-én a gyászháznál ravatalozták fel, ahova „az iskolás leánykák fehérbe öltözve díszes menetben vonultak” ki. A beszterelést főt. Madár János plébános végezte. „A gyászházból a kis halottat a templomba vitték, hol gyönyörű virágokkal díszített ravatalra helyezték. Az iskolásleánykák gyászdala után Joó Károly kántortanító” mondott megható búcsúztatót. „A szertartás elvégzése után – folytatódik a szöveg – a kis koporsót a templom előtti kereszthez vitték, melyet a jobb hazába költözött gyermek szülei alapítottak, hol a szertartást végző plébános rövid imát mondott, majd a menet a katolikus temetőbe vonult.” A háznál történő ravatalozás, majd a halott koporsójának bevitele a templomba, valamint az óhazai mintára történő búcsúztató szokása ekkor még általános volt az amerikai magyarok körében.¹⁵ A templom előtt álló vasöntvényű keresztet, ahol a halottvivők megálltak és a pap imát mondott, Renchy (Rencsicsovszky) János és felesége emeltette áhitatuk jeleként 1905-ben.¹⁶ Az ő halott gyermekük emlékére a keresztnél tett, imával megerősített kollektív gesztus egyeduróvé tette a temetési szertartást.

¹² Fejős, id. mű 2020. p. 47.

¹³ Havadtöy, id. mű. p. 55. – A szerző a fairfieldi református lelkész, Havadtöy Sándor (1924–2019) felesége. A képet valószínűleg ő is Frank Polke-től kapta.

¹⁴ *Amerikai Magyar Népszava*, 1908. április 16. p. 4. – A temetéssel kapcsolatos idézetek innét származnak. Az utcák és lakcímek meghatározását az ekkori városi címjegyzék, valamint a város 1910-es vonatkozó térképszelvénye tette lehetővé: Bridgeport City Directory including Stratford, Fairfield and Southport 1909. The Price and Life Co., online: FamilySearch International; Atlas of Bridgeport, Connecticut, 1910. William H. Kershaw, 1910., <https://historicmapworks.com/Atlas/US/9686/Bridgeport+1910/>.

¹⁵ Fejős Zoltán: „A temető e csendes árnyán, itt nyugszik egy vándor árván”: A chicagói magyarok temetkezési szokásai. In: *Vallásosság és népi kultúra a határainkon túl*. Szerk.: Fejős Zoltán – Küllös Imola. Budapest, Magyarságkutató Intézet, 1990. pp. 279–315.; Kürti László: Idegen hantok alatt. In: *Az Alföld vonzásában. Tanulmányok a 60 esztendő Novák László Ferenc tiszteletére*. Szerk.: Ujváry Zoltán. Nagykőrös–Debrecen: Arany János Múzeum, 2007. pp. 511–548.

¹⁶ *Emlékkönyv: Emléklapok a Szent István királyról nevezett ...*, id. mű, p. 32.

A temetéskor készült kép – szigorúan véve – mást rögzített, mint amiről az újságcikk részletei szólnak. Nem mutatja a fehérbe öltözött iskolás leányokat, mint ahogy a gyászháztól a templomba vonuló temetési menet egészét sem. Ellenben a koporsóvivő gyáskocsi mögött egy nagy létszámú, a kocsit követő rézfúvós zenekar látható, amelyre az újsághír nem tért ki. A nagydobon jól kivehető a felirat: „Rákóczi Marine Band / Bridgeport, Conn.” Közkeletű nevén ez volt a Rákóczi Rézbanda, az 1888-ban alapított, majd országos szervezetté váló betegsegélyező, a Rákóczi Egylet zenekara. A felirat jelzi, hogy a Marine (tengerész) elnevezés a helyre is utal, a tengerpartra, az amerikai környezetre. Aligha túlzás ezt a kettős kötődés finom jelzésének tekinteni. A pillanatkép egy

tágas téren, két utca kereszteződésében készült, esős időben. A háttérben két emeletes sarki épület adja, az előtérben nem a dagály hátramaradt tócsái, hanem az esővíz látható. A zenekar mögötti sarki épületen magyar feliratának első sora olvasható: Egeressy Étterme. A folytatás, amely a takarás miatt nem látszik, valószínűleg így festett: és Kávéháza. Ez segít lokalizálni a felvételt. A restaurant a Bostwick avenue-n volt, az 591. szám alatt, a Pine utca sarkán. Valaha, amikor a magyar negyed még kiépülőben volt, a Bostwick és a vele párhuzamos Howard utcák a dagály miatt vízben álltak. Ilyenkor csak a jobb állapotú Hancock avenue-n át lehetett a negyedbe bejutni. Ez a temetés idején valószínűleg már nem volt jellemző. A negyed utcáinak kövezésére azonban 1924-ig várni kellett. Az elhunyt kisgyermek szülei szintén a Bostwickon laktak, néhány házra Egeressy éttermétől. Itt volt szalonjuk, azaz kocsmájuk, melyhez egy kettős tekepálya is tartozott. A gyászmenet tehát innét indult, s haladt a közelben lévő Szent István templom felé, amely két utcával lejjebb a tengeröböl felé, a Spruce streeten állt. A felvétel épp azt mutatja, ahogy a háztól indult temetési menet élén haladó koporsóvivő kocsi kiér a Pine utca és a Bostwick kereszteződéséhez, és

3. kép: A bridgeporti Szent István római katolikus plébániatemplom az előtte álló kereszttel. Emlékkönyv: Emléklapok a Szent István királyról nevezett bridgeporti, Conn. róm. kath. egyházközség [...] jubileuma alkalmából. Bridgeport, 1909. p. 2. (Fairfield Historical Society, Robert D. Kranyik Hungarian Collection)

a fényképkészítés miatt megáll a nyílt téren. A gyászolók, akik a képen nem láthatók, a kocsit kísérő zenekar mögött sorakozhattak, elhagyva Renchiék házát.

A fényképnek tulajdonképpen rejtett pontja az étterem és kávéház, hiszen nem ez a kép elsődleges tárgya. Mint ahogy az sem, hogy a városszéli magyar negyed utcáin milyen világítás volt 1908-ban – szemben azokkal az abaúji falvakkal, ahonnan a magyarok zöme érkezett –, aminek nyoma ugyancsak rögzült a képen. Egeressy étterméről csak annyi tudható, hogy saját tulajdona volt, s az épület rajta kívül három bérlő családnak adott otthont. A 40 év körüli, amerikai állampolgár Egeressy, régi amerikásnak számított, 1886-ban érkezett az Egyesült Államokba.¹⁷ Itteni pályafutását New Yorkban kezdte, ahol fia is született. Bor- és sörcsarnoka, szállodája volt a magyar negyedben, a 4. utcában, az A és B avenue-k között. Utóbb más kezén ez lett a viszonylag ismert alsóvárosi Rákóczy Hall [sic], illetve a Rákóczi Szálloda.¹⁸ Állampolgárságát is itt nyerte el 1886-ban. Nyomban ki is váltotta amerikai útlevelét, de kérdés, hogy használta-e.¹⁹ Bridgeporton előbb a Spruce utcában nyitott magyar éttermet és kávéházat, amely egy 1905-ös hirdetése szerint az *Oyster's*-hez volt címezve. Ismét egy finom kettősség: a kávéházi emlék és a tengerparti új világ egy-egy jelképének összefonódása. Míg hirdetésében „budapesti magyar lapok”-ra hivatkozott, és egy korabeli lista mint *kávést* tüntette föl, reklámul az osztrigát választotta.²⁰ Mint annyian mások, ő is Abaújból származott, szintén Göncön született. Újsághírek szerint 35 év amerikai tartózkodás után járt újra Magyarországon, illetve látogatott haza a bridgeportiak egy kisebb csoportjával 1921 nyarán.²¹

Bizonyos mértékig hasonló vonásokat mutat Renchi János, „az előnyösen ismert vendéglős” amerikai életrajza, aki a temetés idején már számos egyesületi tisztséget is viselt. Ugyancsak Abaújban született, Zsarnón, 1862-ben Rencsicsovsky János néven. Családjáról nincsenek információk, róla is csak annyi, hogy eredetileg az asztalos szakmát tanulta ki. Mint nőtlen fiatalember, 1885-ben hagyta el Magyarországot. Pennsylvániában (s talán Ohióban) kezdte, nehéz fizikai munkával. Johnstown, McKeesport s Pittsburgh környékének vasgyárai voltak első állomáshelyei. „Sokszor oly nehéz munkát kellett végeznie a forró munkánál, hogy csak egy szál

¹⁷ U. S. Federal Census, 1910. Bridgeport, Ward 3, Enumeration District 13, line 94, sheet 53B.

¹⁸ *Amerikai Népszava*, 1897. március 10.; *Szabadság*, 1897. szeptember 9. p. 10. Legjobb éveit Rózsa Lajos vezetése mellett érte meg, lásd Fejős Zoltán: „Egész kis városocska a tengeren túl”. Magyarok New Yorkban, 1880–1920. *BBC History Magazin*, 12. 2022. 9. pp. 18–25. (24.).

¹⁹ United States, Passport Applications, 1795–1925, *FamilySearch* (<https://www.familysearch.org/ark:/61903/1:1:Q24F-J2QL> : Fri Apr 25 03:33:49 UTC 2025), Entry for Andrew Egeressy, 1897. – Született Göncön 1866. március 29-én, Amerikába érkezett 1886. május 12-én a Brémából indult Elbe fedélzetén.

²⁰ *Amerikai Magyar Népszava*, 1905. március 21. p. 2. (hirdetés Egeressy névvel). A bridgeporti magyarok és üzletemberek említése: Magyarok Amerikában. In: *Szabadság Naptára*. Cleveland, Szabadság, 1907. pp. 176–190. (186.) Neve itt Egeresi Andrásnéként szerepel, mely névalak más, főleg angol nyelvű dokumentumokban is előfordul.

²¹ *The Bridgeport Times*, July 31, 1921. p. 2.; *Testvériség*, 1921. július 29., 1. – Feleségével utazott, aki Szolnok megyében látogatta meg rokonait. Három év múlva, 1924-ben hunyt el Bridgeporton, findagrave.com, Memorial ID 147440365.

nadrág volt rajta.”²² 1889-ben ment át Bridgeportra, ahol végleg megállapodott. Megházasodott, felesége Göncről származott át a tengeren túlra. Kezdetben itt sem volt könnyebb dolga, de egy idő után saját szakmájában sikerült munkát kapnia egy orgonagyárban. Megtakarított pénzén 1897-ben mészárszéket és fűszerüzletet nyitott, majd „szalonos úr” lett belőle. Előbb a Spruce utcában működött, majd átment a Bostwickra. Ezen a téren találta meg igazán számítását, különösen azután, hogy 1911-ben családjával három hónapot töltött az óhazában. Meglátogatta rokonait, Tokaj vidékéről pedig „hordószámra finom asztali borokat, tokajit, aszúborokat, szilvóriumot hozott magával üzlete számára”.²³ Amikor a katolikus egyház gondnoka volt, szalonját – kocsmáját – még

az egyház éves jelentésében is népszerűsítette. A vőfélyrigmusokra emlékeztető verses hirdetése mellett ezúttal is tudatta, hogy „kitűnő importált italokkal pincéje állandóan tele van”.²⁴

Renchi János egyik alapítója volt az 1892-ben Bridgeporton életre hívott országos Betegsegélyező Egyletek Szövetségének, az ún. Bridgeporti (utóbb Amerikai Magyar Segélyező) Szövetségnek. Az alapító gyűlésen ő elnökölt, majd többször különböző vezetői tisztségeket töltött be. Dísztagnak is megválasztották, az elismerés mindig kijutott neki. A Szövetség 40 éves jubileumakor ő volt az egyetlen alapító, aki még élt, vagy nem költözött el a városból.²⁵ Amikor a bridgeporti magyarok 1897-ben elhatározták, hogy nyilvános magyar tannyelvű iskolát építenek, ő töltötte be az iskolaszék elnöki

Rencsy János

MAGYAR SALOONJA

**259 Spruce Street
Bridgeport, Conn.**

SAJÁT HÁZÁBAN

Connecticut Brewery I-ső osztályu sőre, hazai,
importált borok, törköly, borovicska és szilvórium.
Direct készített finom „Rencsy” szivarok.
Billiárd asztal.

4. kép: Rencsy János hirdetése. Amerikai Magyar Népszava Naptára, 1906. p. 266.

²² Renchy János. *Amerikai Magyar Népszava*, 1924. április 20. Huszonöt éves jubileumi szám, Jubileumi melléklet, p. 14. Életrajzához lásd még a következő jegyzetet.

²³ Rencsicsovsky János. *Szabadság*, 1911. december 21. Húsz éves jubileumi szám, VI. rész, p. 11. Feleségének a családneve itt Prefer Erzsébet, valószínűleg elírás.

²⁴ *Jelentés a Szent István király égi pártfogása alatt működő római katolikus magyar hitközség 1916-ik évi belételeiről.* Bridgeport, Conn., 1916. Gondnökká választásáról lásd A bridgeporti Szt. István hitközség évi gyűlése. *Bridgeport*, 1916. január 29. p. 1.

²⁵ Fontos ügyeket tárgyalnak a bridgeporti konvención. *Amerikai Magyar Népszava*, 1932. május 19. p. 1., 3. – ebben az elnök köszöntője Renchy János tiszteletére. Lásd még az 50 éves jubileumra kiadott kötet adatait: *Amerikai Betegsegélyező és Életbiztosító Szövetség története 1892–1942.* Szerk.: Valkó János. Pittsburgh, 1942. – A Szövetség a kötet címében szereplő újabb elnevezését 1936-ban vette föl.

tisztségét. Az oktatás meg is kezdődött a magyar államtól kapott tankönyvekkel, de a páratlan kísérlet csődöt mondott, az iskola az 1899-es tanév végén megszűnt.²⁶ Renchi azonban nem annyira a magyarok egyleti életében vitt főszerepet, mint a tipikus „egyleti basa”, a Szövetség elnöke, Dezső János, hanem a helyi párt- és várospolitikában volt aktívabb. A magyarok érdekeit képviselte, ha ezzel nem elhanyagolható módon saját érvényesülését is egyengette. Egy példa jól igazolja, hogy a közügy szolgálata miben nyilvánulhatott meg. Nem sokkal gyermekének elvesztése után három társával határozott hangú levelet intézett a város oktatási bizottságához, hogy ne késlekedjenek tovább a West End mostoha iskolai viszonyainak javítása ügyében. John Dezső, John Renchy, Gabriel Papp és Andrew Egeressy – a vendéglős – az Egyesült Magyar Politikai Klub nevében léptek föl. Mint öntudatos amerikai állampolgárok és adófizetők kérték számon a bizottságon, hogy bár a viszonyokkal tökéletesen tisztában lévő helyi lakosok, s egy, a köz javát szolgáló testület tagjai, mégsem tekintik őket partnernek az iskola szükséges fejlesztésével kapcsolatban. Kifejezetten azt hangsúlyozták, hogy „gyermekeink oktatása az egész város legfőbb érdeke”. Semmi jele, hogy a bizottság ígéretei teljesülnének. Meggyőződésük, hogy nemcsak a választások előtt kell az ügyüket figyelembe venni, hanem mindvégig, amíg a városi adminisztráció hivatalban van.²⁷

Már-már eposzi jelzőként tapadt Renchi János nevéhez, hogy ő volt az első magyar alderman, azaz városi tanácsnok Bridgeporton. Ezt a címet a republikánus párt színeiben az 1915-ös választáskor nyerte el a harmadik választási kerületben, ahova a West End tartozott. Ez volt a 12 közül a legkisebb kerület, a győzelemhez elegendő volt 281 szavazat (a legnagyobb körzetben több mint háromszor ennyi kellett). Nagy volt az ünneplés, hiszen „Renchy megválasztása – írta a New York-i magyar napilap – nagy jelentőségű a magyarságra nézve, mert vele az első magyar ember vonul be a város ügyeinek intézői közé”.²⁸ Nevét is ekkor változtatta meg hivatalosan, hogy megkönnyítse a mássalhangzók kiejtésével küszködők dolgát, s ezzel is növelje személyének elfogadhatóságát az amerikai környezetben.²⁹ Még kétszer újraválasztották, s hat évig, 1922-ig volt városi tanácsnok. „Minden, a magyarságot érdeklő ügyben felszólalt s kívánságait figyelembe is vették. [...] Renchy bácsi ismert és népszerű volt az amerikaiak és más nemzetiségűek között is” – írta az egyik helyi lap, amikor visszavonult.³⁰ Már első megválasztása előtt elnöke volt a bridgeporti

²⁶ Felhívás. *Amerikai Népszava*, 1897. szeptember 29. p. 3.; A bridgeporti magyar kolónia, id. mű: 20.

²⁷ A levelet a bizottsági ülésről szóló nagyobb cikk tartalmazza: New rules are again held up. *Bridgeport Evening Farmer*, May 28, 1912. p. 3.

²⁸ Vote for Alderman. *Bridgeport Evening Farmer*, Nov. 3, 1915. p. 3.; *Amerikai Magyar Népszava*, 1915. november 6. p. 9.; *Bridgeport*, 1915. december 11.

²⁹ Renchi is easier than Renchisophski, says new alderman of 3D. *Bridgeport Evening Farmer*, Nov. 9, 1915. p. 7.

³⁰ Kedden lesznek az elő-választások. Renchy János hat évi tisztség után visszavonul. *Testvériség*, 1921. szeptember 30. p. 1.

lakásviszonyok javítását célzó egyesületnek is, amely többek között a West End jobbításán is tevékenykedett.³¹

Renchinek számottevő szerepe volt a magyarok Fairfieldre településének előmozdításában. Dezső Jánossal és a bankár Greenbaum Sámuellel egy nagyobb földterületet birtokoltak a Black Rock városrész felé menő út mentén a Holland Hill Roadnál. 1914. június 6-án kérvényezték a várostól, hogy ezt a részt Karolyi Parknak nevezhessék el a nemrég a bridgeporti magyarokat is felkereső függetlenségi politikus, Károlyi Mihály emlékére. Pozitív választ kaptak. A területet kis parcellákra osztották, amelyeket Dezső János értékesített egyenként 250 dollár értékben, havi egy dolláros részletfizetés mellett. A létrejövő utcákat magyar történelmi személyiségekről, politikusokról nevezték el. Fairfieldnek ez a része lett a magyarok egyik első itteni lakóközrete. A három vállalkozó a bridgeporti magyar negyedben sem tétlenkedett, 1918-ban bankot alapítottak. Renchi a West End Bank igazgatótanácsának tagja lett, Dezső az alelnök, az egykori peddler (házaló) Greenbaum pedig a pénztárnok.³²

Összességében: Renchi János egyike volt a hőskor, az alapító nemzedék ambiciózus tagjainak. Mint az amerikai magyar elit egyik jellegzetes alakja jelentős befolyással bírt bevándorolt honfitársaira. Változatos módon vállalt szerepet a közösségi élet alakulásában, alakításában, de talán fontosabb, hogy azt a mintát jelenítette meg, amely a bevándorlók törekvéseit mozgatta. Az alulról és idegenből jött, a saját erejéből sikert elérő *amerikai* mítoszt képviselte. Az „amerikai álmot” ezeken a példákön keresztül mutatkozott meg leginkább a bevándoroltak előtt mint elérhető cél, vagy megvalósítható siker. A *Bridgeport Sunday Post* 1934-ben cikksorozatban mutatta be a város idegen származású csoportjait. A bridgeporti magyar kolónia regényéhez több fényképet is csatoltak. Csernitzky katolikus plébános, Ludman Sándor református lelkész és a pionír Ciglár József portréja mellett a régi szokásokat is tartó fiatalságot

5. kép: John Renchy portréja.
The Bridgeport Sunday Post,
October 14, 1934.

³¹ Lakáskérdés. *Bridgeport*, 1915. február 20. p. 1.

³² Havadtoy, id, mű: pp. 26–28.; Austen, Barbara E. – Bryan, Barbara D.: *Fairfield, Connecticut*. Arcadia Publishing, 1997. p. 26.

Veronica Ivan színes magyar ruhás képe reprezentálta. John Renchi elegáns, szivaros alakjának fényképe is hangsúlyos szerepet kapott a prominens magyarok bemutatásakor. Az első városi tisztviselő életrajzi vázlata azzal végződik, hogy vendéglőjének egy felirata jól mutatja végleges szakítását az óhazával: bármilyen különös, a bárban a tükör fölötti táblán nem az áll, hogy „Isten hozott”, hanem, hogy „Cheerio”.³³ Renchi János két évvel később váratlanul elhunyt. Garázsában találták meg, kipufogógáztól fulladt meg. Egy lap azt írta, hogy öngyilkos lett, a család szerint szívroham végzett vele. Özvegye két évtizeddel élte túl, s az ő halálakor derült ki, hogy két

unokájuk több mint 200 ezer dollár értékű örökségben részesült. Még ekkor is felidéztek az egykori szóbeszédet, hogy a volt alderman pénzzavarok miatt dobta volna el magától az életet.³⁴

A kis Renchy József temetésekor készített fénykép nem csak Magdalene Havadtoy munkájában bukkant föl mint a bevándorlás régmúltjának képi emléke. A felvétel a temetést végző család vállalkozásának történeti jelképévé is vált. Az alapító Frank Polke németországi bevándorló volt, a műbútorasztalosságról tért át új foglalkozására. Fia, ifjabb Frank M. Polke szerezte meg a hivatalos állami temetésrendezői bizonyítványt 1915-ben. Böven voltak magyar ügyfeleik, annyira, hogy az ifjabb Polke még magyarul írt néven is hirdette magát, s a város keleti részén lévő üzletük mellett a magyar negyedben fiókirodát tartottak fenn. Közben 1909-ben az Abaúj megyei Hejácán született Leskó János is hasonló vállalkozásba kezdett. Két fiával látta el a teendőket, s ők lettek a magyarok elsődleges temetésrendezői, noha 1938-ban Polke is a West Endre

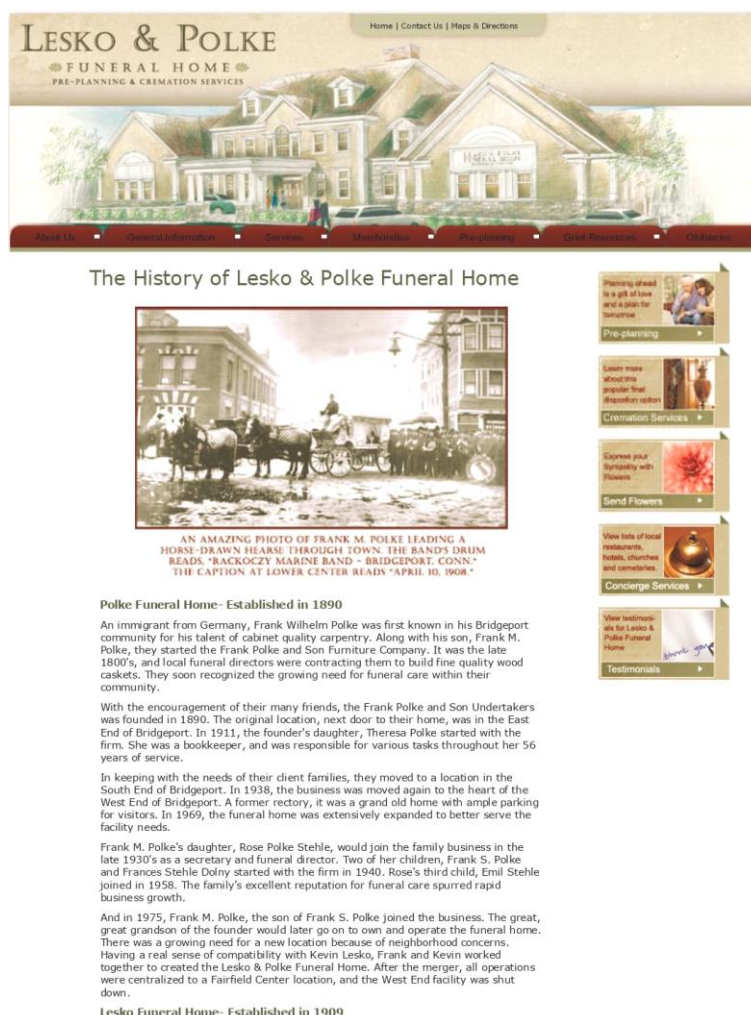
6. kép: Polke Ferenc és fia hirdetése. Emlékkönyv a „bridgeporti, Conn. első magyar református egyház” huszonöt éves fennállása alkalmából. Az egyháztanács megbízásából kiadta Ludmán Sándor. Bridgeport, 1919.

tette át a székhelyét. Egy évszázados rivalizálás után a két cég 2005-ben egyesült, és a Lesko & Polke Funeral Home három év múlva teljesen új központot nyitott Fairfielden. Honlapjukon a

³³ Whelan, Anne: The Romance of Bridgeport's Hungarian Colony. *The Bridgeport Sunday Post*, October 14, 1934. Bridgeport Public Library, community history clippings.

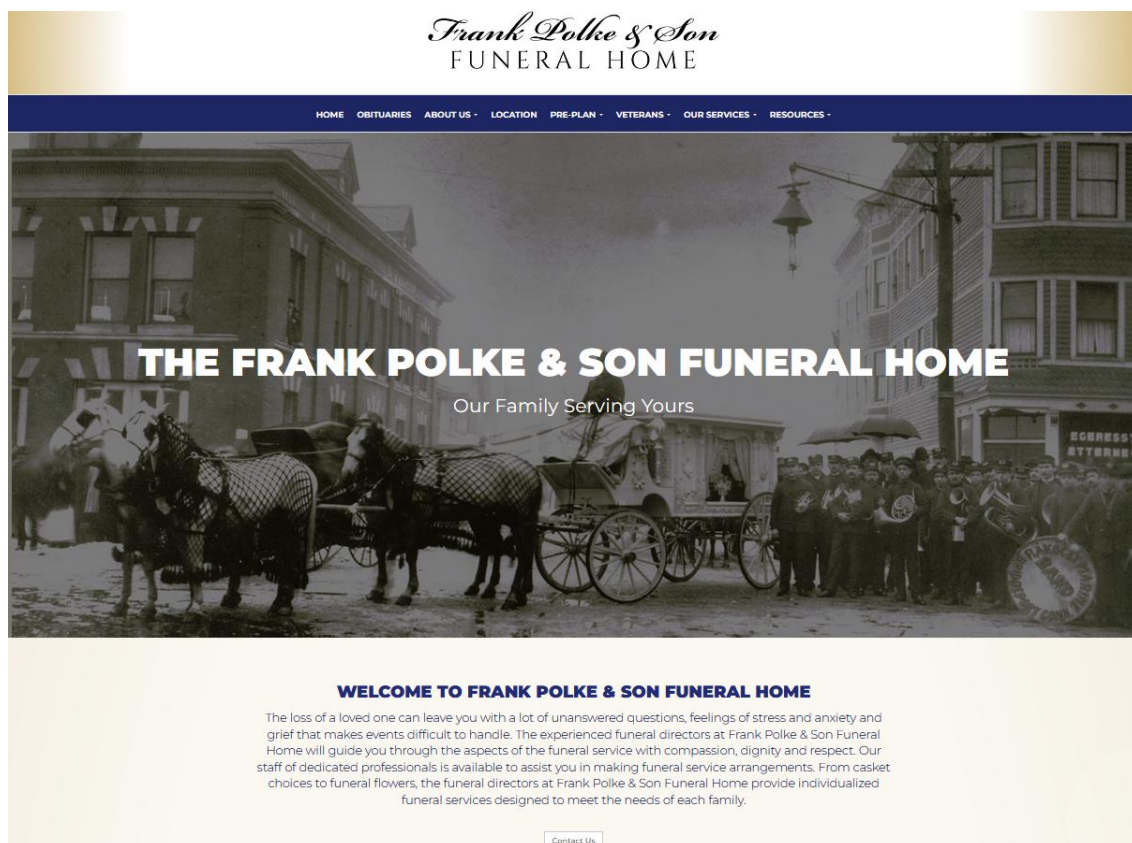
³⁴ Ex-Alderman Found Dead. *Hartford Courant*, 4 June 1936. p. 7.; Renchy János halála. *Amerikai Magyar Népszava*, 1936. június 11., június 18., 7. (gyászjelentő); Mrs. John Renchy (obit.). *The Bridgeport Post*, June 15, 1957. p. 1., 20.; Végrendeleti bonyodalmak. *Amerikai Magyar Népszava*, 1957. június 21., 5. Renchyné az előző év októberében hunyt el.

történeti ismertetőt két archív kép illusztrálta. Az egyik a Polke család által megőrzött 1908-as felvétel volt. Tizennyolc évig működtek együtt, a hatodik generáció azonban 2023-ban a két külön út mellett döntött. A Renchy-temetés fényképe így „visszalépett” egyikük, a Frank Polke and Son honlapjának reklámképévé. Mint ilyen, névtelen, nincs magyarázat fűzve hozzá. Azonban az elhunyt gyermek családneve sem tűnt el teljesen a vidékről. Van ugyanis egy Renchy street Fairfielden az említett, részben az ő közreműködésével alapított, és 2006-ban a fairfieldi magyarok emlékének nyilvánított Karolyi Park mellett.³⁵ A Rakoczy avenue-ből nyílik, párhuzamos a mellette lévő Hunyady avenue-vel, továbbá az Apponyi strettel. Renchy János (emléke) így módon bevonult a magyar nemzet nagyjainak névtárába – szülőföldjétől több ezer kilométerre az Atlanti óceán túlsópartján.

7. kép: Lesko & Polke Funeral Home történet. Honlap, képernyőkép, 2010. március 7.

³⁵ A 2006-os emléktábla-állítást lásd Kranyik, Robert D.: Karolyi Park: Dedicated to Fairfield's Hungarians. *Magyar News Online*, June-July, 2007. 1. pp. 2–5.

8. kép: Frank Polke and Son Funeral Home. Honlap, képernyőkép, 2025. június 2.